

Vem ska göra jobbet?

Företagens kompetenslarm och kommunernas roll i att komma till rätta med kompetensbristen

Maj 2023

1. Förord

För att företag ska kunna växa och utvecklas är det avgörande att kunna anställa personer med rätt kompetens. Med medarbetare med rätt kompetens kan företagen skapa nya produkter och tjänster som leder till fler jobb och ökat välbefinnande.

År efter år lärman företagen om att kompetensförsörjningen är en av deras allra största utmaningar. Tidigare undersökningar av Svenskt Näringsliv har visat att yrkesutbildningar på gymnasial nivå är den utbildningsnivå som flest företag försöker rekrytera, men där svårigheten att hitta nya medarbetare är stor. Näringslivet behöver kommuner som kliver fram och agerar.

Kompetensförsörjning blir lätt en fråga om statistik i långsiktiga framtidsprognoser. Men bakom siffrorna finns människors livskvalitet och framtid.

- Där finns ungdomar som får ett jobb direkt efter gymnasiet, kan köpa en bostad och starta familj.
- Där finns personer som efter lång tid i arbetslöshet kan försörja sig själva.
- Där finns möjligheten att ställa om till en ny karriär när ens intressen eller gamla bransch förändras.

En fungerande kompetensförsörjning behövs även för välfärdens finansiering. Varje person som går från bidrag till att försörja sig på eget arbete och betala skatt innebär flera hundra tusen i förstärkt ekonomi för det offentliga. Det är pengar som kommer behövas för att finansiera framtidens skola, vård och omsorg.

Den undersökning som Svenskt Näringsliv har genomfört under årets första kvartal visar att kompetensbristen är ett fortsatt stort problem. Utmaningen försvåras av att företagen och kommunpolitikerna har vitt skilda bilder av problemets omfattning.

Ljusglimten består i att många företag vill vara delaktiga i dialog och samverkan med kommunerna och att det i allt fler kommuner och regioner finns goda exempel som andra kan lära av.

Vi hoppas att undersökningen kan bidra till att öka förståelsen för och ge en mer samstämmig bild av utmaningens omfattning. Med det som grund vill vi se kommuner som höjer ambitionerna för samverkan med näringslivet, skolans bidrag till deras kompetensförsörjning och därmed näringslivets förutsättningar att bidra med arbetstillfällen, välfärdsfinansiering och framtidstro till samhället.

Mia Bernhardsen
Avdelningschef kompetensförsörjning

Björn Lindgren
Avdelningschef lokalt företagsklimat och SME

Innehåll

1. Förord.....	2
2. Sammanfattning.....	4
3. Företagens utmaningar.....	5
Tillgång till medarbetare med relevant kompetens.....	5
Skolans kontakt med det lokala näringslivet.....	6
Jämförelser över år.....	7
Utbildningarnas matchning mot behoven.....	7
Branschskillnader.....	8
4. Företagen och politikerna delar inte bild av verkligheten.....	9
5. Företagens delaktighet.....	11
Stora skillnader mellan företagskategorier.....	11
Viljan till dialog.....	12
6. Så kan näringslivets tillgång till rätt kompetens förbättras.....	13
1. Etablera samverkansplattformar och dimensionera för behovet.....	13
2. Lyft yrkesvux som ett strategiskt verktyg.....	13
3. Uppvärdera syv-verksamheten och börja tidigt.....	13
Bilaga: Om undersökningen.....	14

2. Sammanfattning

Om undersökningen

Under första kvartalet 2023 har Ipsos på uppdrag av Svenskt Näringsliv undersökt hur företag och kommunpolitiker ser på företagens kompetensförsörjning och skolans kontakter med näringslivet. Det är en del av Svenskt Näringslivs årliga undersökning av det lokala företagsklimatet i Sveriges kommuner. I år har enkäten besvarats av 32 401 företag och 5 760 politiker.

I denna rapport presenteras svaren på de frågor som rör kompetensförsörjning och samverkan mellan skola och näringsliv. Resultaten i sin helhet presenteras den 23 maj.

Företagens utmaningar är stora

Företagen upplever att tillgången till medarbetare med relevant kompetens är ett stort problemområde. På en sexgradig skala skattar 39 procent av företagen tillgången på medarbetare med relevant kompetens som *Dåligt* eller *Inte helt godtagbart*. De branscher där betyget är sämst rekryterar i hög grad medarbetare med gymnasial utbildning. Kommunpolitikens påverkansmöjlighet är därmed stor.

Även avseende skolans kontakt med det lokala näringslivet är bilden överlag negativ, om än inte lika påtagligt. 27 procent ser negativt på kontakterna, medan 24 procent är positiva. Det vanligaste är dock att företagen inte har någon tydlig uppfattning om hur kontakterna fungerar.

Under varje år 2020–2023 har fler upplevt situationen som negativ än positiv, både avseende tillgång till medarbetare med relevant kompetens och skolans kontakt med det lokala näringslivet.

Problembilden blir än tydligare när företagen får svara på tillgången till relevanta utbildningar. Nästan vart tredje företag upplever att det i närområdet inte finns utbildningar som motsvarar deras behov. Nästan lika många till upplever att det delvis saknas. Färre än vart fjärde företag upplever att utbildningar som motsvarar deras behov finns i närområdet.

Olika problembilder är ett hinder

Företag och politiker har skilda bilder av hur stor utmaning som näringslivets kompetensförsörjning utgör.

Avsevärt fler politiker ger tillgång till medarbetare med relevant kompetens ett positivt betyg. Endast 8 procent av företagen sätter något av de två högsta betygen, medan 19 procent av politikerna gör detsamma.

34 procent av politikerna menar att utbildningarna i närområdet motsvarar kompetensbehovet hos näringslivet sin kommun i ganska eller mycket hög utsträckning. Endast 24 procent av företagen instämmer i att deras behov täcks av utbildningarna i närområdet.

Det är mycket oroande att diskrepansen är så stor. Politiker behöver få större förståelse för problemets omfattning för att kommun och företag gemensamt ska kunna ta krafttag för en förbättring.

Både föregångsexempel och företagsengagemang finns

Många kommuner och regioner har kommit långt i att etablera framgångsrika samverkansmodeller med näringslivet inom allt från tidiga insatser i grundskolan till vuxenutbildning. Årets undersökning visar dessutom att många företag vill vara delaktiga i arbetet. Det finns därmed goda förutsättningar för att krafttag för bättre kompetensförsörjning ska lyckas!

3. Företagens utmaningar

Tillgång till medarbetare med relevant kompetens

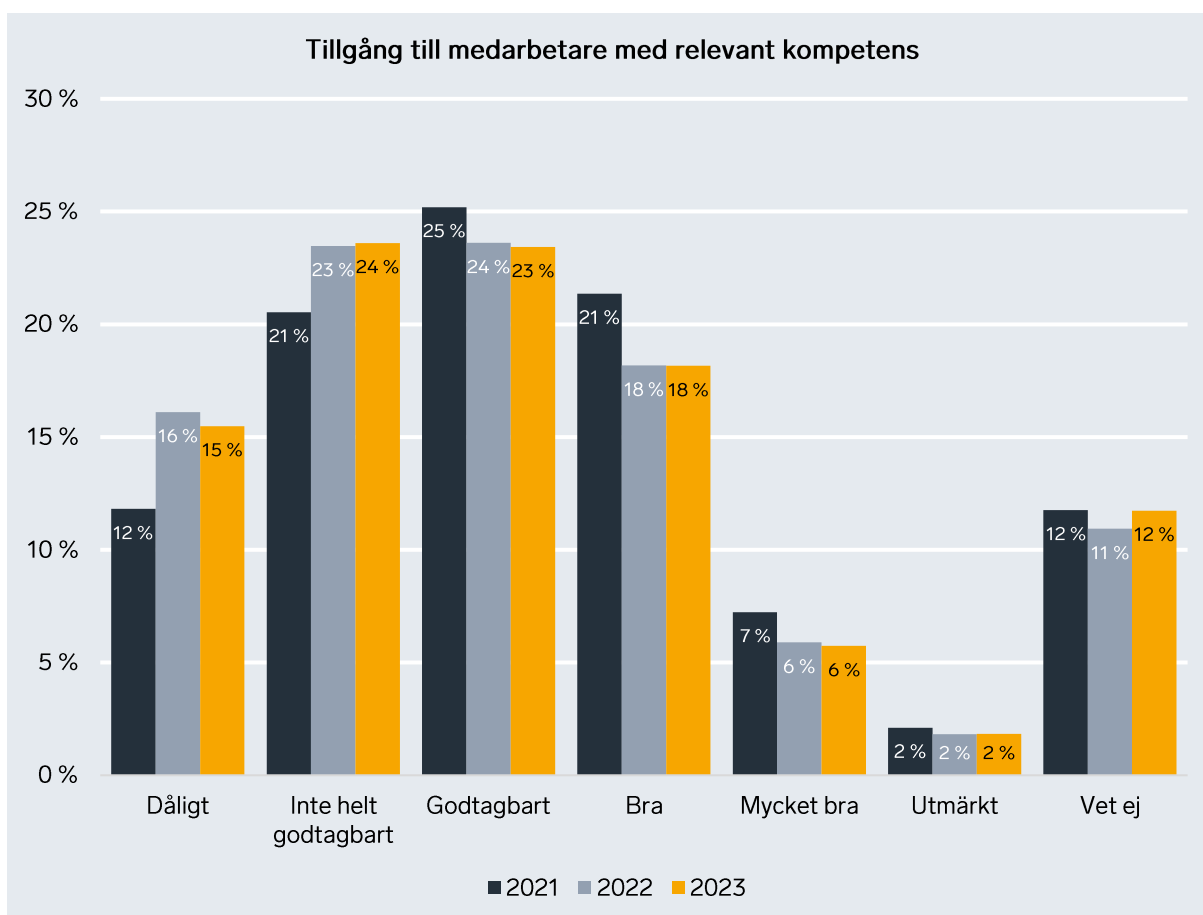
Företagen upplever fortsättningsvis att tillgången till medarbetare med relevant kompetens är ett stort problemområde. På en sexgradig skala skattar 39 procent av företagen tillgången som *Dåligt* eller *Inte helt godtagbart* när de ska skatta *Tillgång till medarbetare med relevant kompetens*.

Om man exkluderar de företag som saknar anställda och de som svarat *Vet ej* blir bilden ännu tydligare. Hela 45 procent ger något av de två lägsta svarsalternativen, medan endast 29 procent har svarat *Bra*, *Mycket bra* eller *Utmärkt*.

I faktiska tal innebär det att av 26 638 svarande företag som både har anställda och en uppfattning i frågan har 11 883 svarat att tillgången är dålig eller inte helt godtagbar. Endast 7 705 har angett något av de tre positiva omdömena.

Vad relevant kompetens är skiljer sig givetvis från företag till företag. I vissa fall kan personer med basala språkkunskaper, kort introduktion på svensk arbetsmarknad, men med rätt inställning ha tillräcklig kompetens. I andra fall om disputerade biokemister.

Svenskt Näringslivs rekryteringsenkät visar dock att personer med yrkesutbildning på gymnasial nivå är den mest eftersökta utbildningsnivån och en nivå som är svår att rekrytera i tillräcklig omfattning.

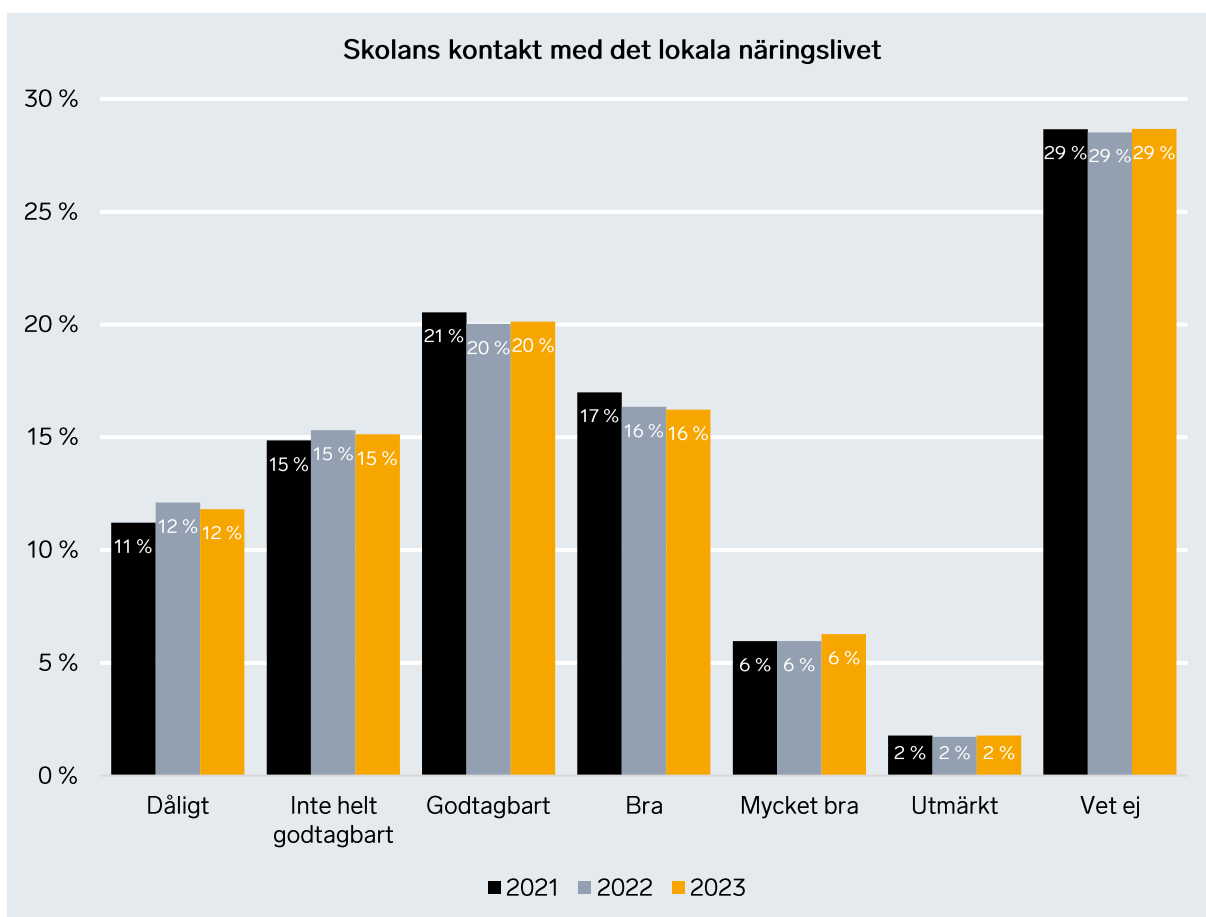
Skolans kontakt med det lokala näringslivet

Frågan om skolans kontakt med det lokala näringslivet har en stark koppling till föregående fråga om tillgången till relevant kompetens. En välfungerande kontakt med det lokala näringslivet är avgörande för att kunna dimensionera utbildningarna utifrån arbetsmarknadens behov, utforma utbildningsinnehållet utifrån moderna arbetsplatser samt säkra utbud och kvalitet på arbetsplatsförlagt lärande.

En välfungerande kontakt är med andra ord ett måste för att både elever och företag ska få bra förutsättningar i framtiden.

Även avseende skolans kontakt med det lokala näringslivet är bilden tyvärr övervägande negativ. Endast 24 procent har angett ett positivt svar, mot 27 procent negativa.

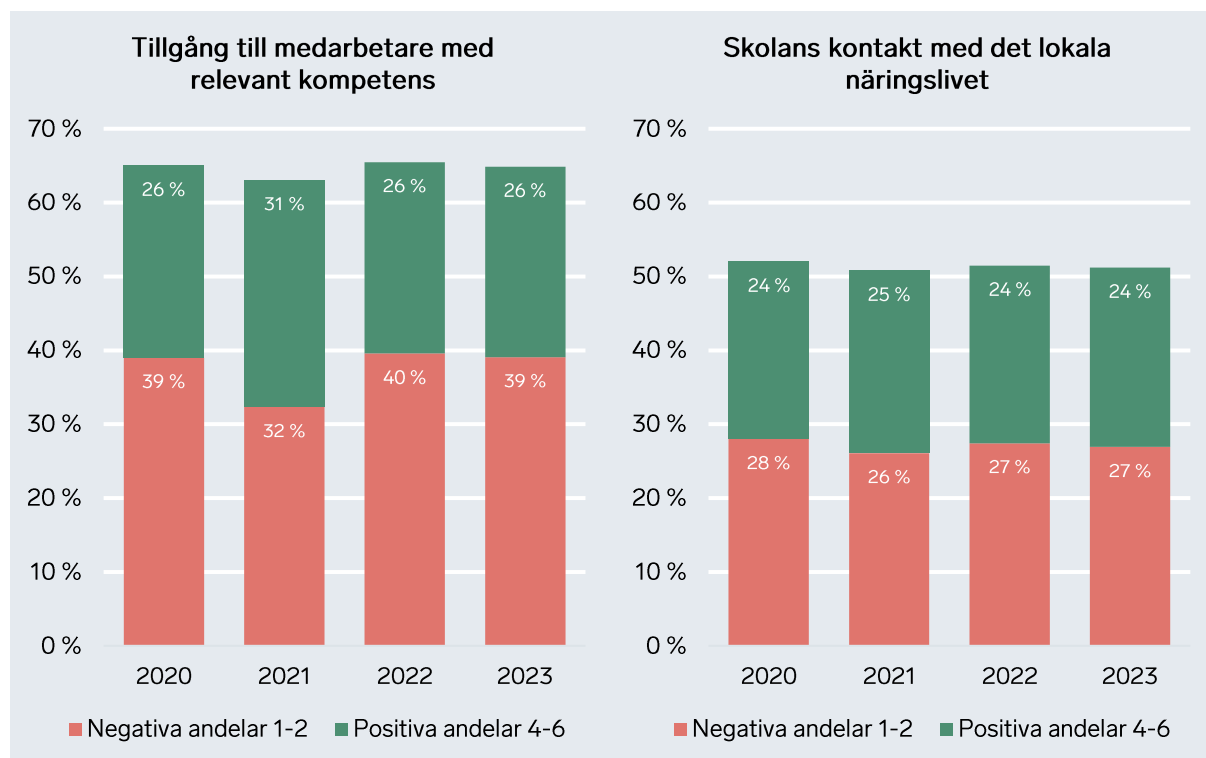
Det vanligaste svaret är dock att man inte vet. Det kan finnas flera orsaker till det. Som litet företag med få eller inga anställda kan man uppleva att kontakten inte är relevant för just deras företag, eller att företaget exempelvis är högkvalificerat inom media, IT eller ekonomi och endast anställer personer med hög utbildningsnivå och flera års yrkeserfarenhet.

Jämförelser över år

Under varje år 2020–2023 har fler upplevt situationen som negativ än positiv, både avseende tillgång till medarbetare med relevant kompetens och skolans kontakt med det lokala näringslivet.

Skillnaden var minst 2021, när den pågående pandemin gjorde att många företag behövde införa korttidsarbete, säga upp medarbetare, avstå från rekryteringar eller till och med försätta sig i konkurs. Men inte ens då upplevdes situationen som sådan att de positiva andelarna vägde över.

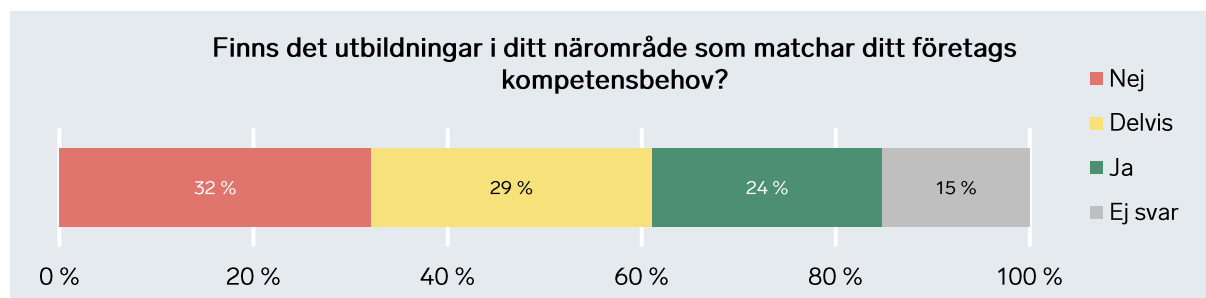

Utbildningarnas matchning mot behoven

Unikt för i år är att Svenskt Näringsliv även har frågat företagen om det finns utbildningar i närområdet som matchar företagets kompetensbehov.

Valet att fråga om närområde, snarare än kommun eller län, beror på att dessa administrativa indelningar är mindre relevanta för det företag som ska rekrytera. Många kommuner saknar egen gymnasieskola och på många gymnasieskolor finns inte alla program.

Det relevanta utifrån ett kompetensförsörjningsperspektiv är dock snarare om utbildningarna finns inom ett pendlingsavstånd, det vill säga inom en arbetsmarknadsregion. Därför är regional samverkan av så stor betydelse.

Nästan vart tredje företag upplever att det inte finns utbildningar som motsvarar deras behov i närområdet och nästan lika många till upplever att det delvis saknas. Färre än vart fjärde företag upplever att utbildningar finns.

Orsakerna varierar givetvis. I viss grad kan det finnas faktorer som att företaget är i behov av kompetens som endast utbildas vid ett begränsat antal lärosäten eller liknande. I dessa fall kan det vara rimligt att företaget svarar *Nej*, men att de löser det genom inflyttning.

Andelen som svarar *Delvis* kan bero på samma skäl: ett företag kan rekrytera huvuddelen av medarbetarna från gymnasieutbildningar i närområdet, men behöver även rekrytera specialister från lärosäten i andra län.

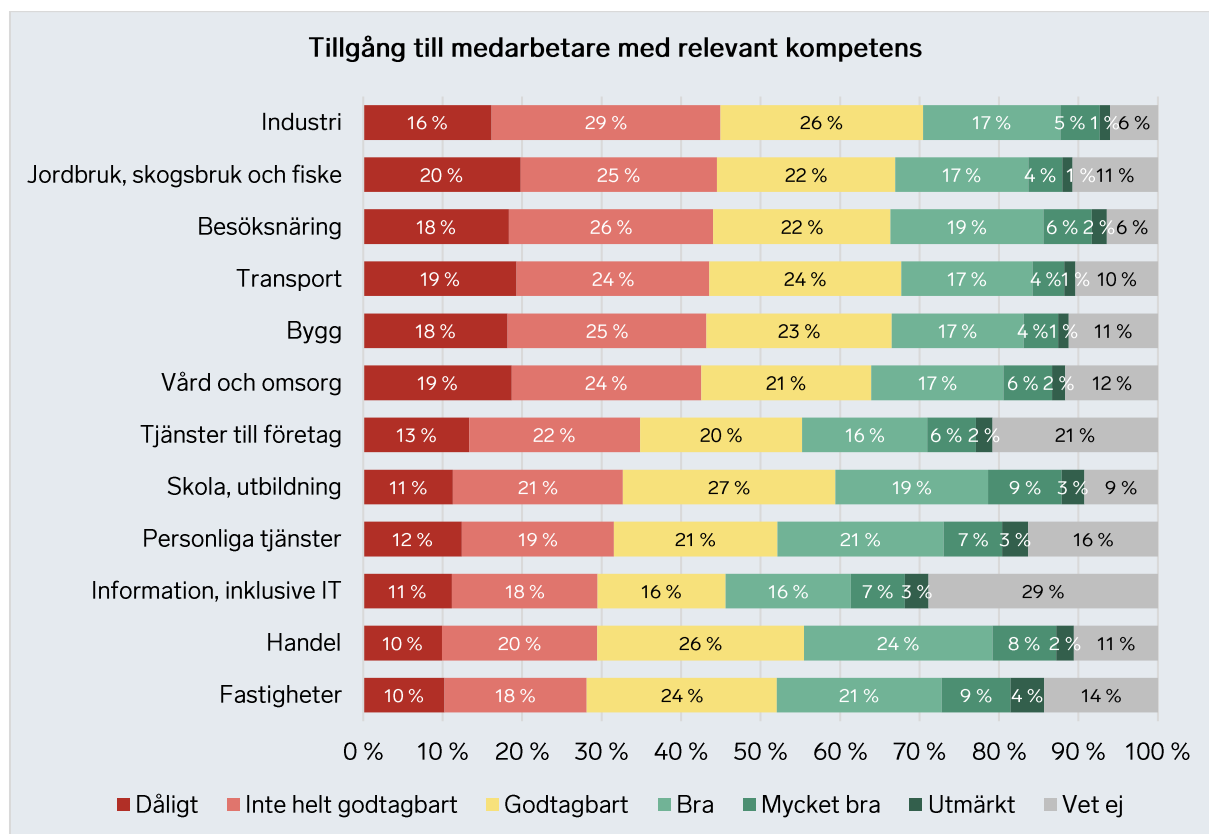
Men andelen är ändå för låg och förklaringen beror även på det gymnasiala utbudet. Exempelvis beskriver Arbetsförmedlingens regionala arbetskraftsprognos plåtslagare som ett bristyrke i Stockholms län. Trots det finns utbildningen bara på en enda skola i hela regionen. Före 2022 saknades inriktningen helt i länet under en period. Liknande exempel finns över hela landet.

En kommun kan med andra ord inte hänvisa till brist på lärosäte för att förklara eller försvara sig mot företagets upplevelse av att utbildningar saknas. Istället behöver dialog föras med företagen i kommunen för att få en djupare förståelse för situationen och tillsammans med övriga aktörer i regionen för att se hur behoven bättre kan mötas.

Branschskillnader

Industri, jordbruk, skogsbruk och fiske, besöksnäring, transport, bygg samt vård- och omsorg är de branscher där störst andel är negativa till tillgången till medarbetare med relevant kompetens. Dessa har samtliga en negativ andel på mellan 43 och 45 procent.

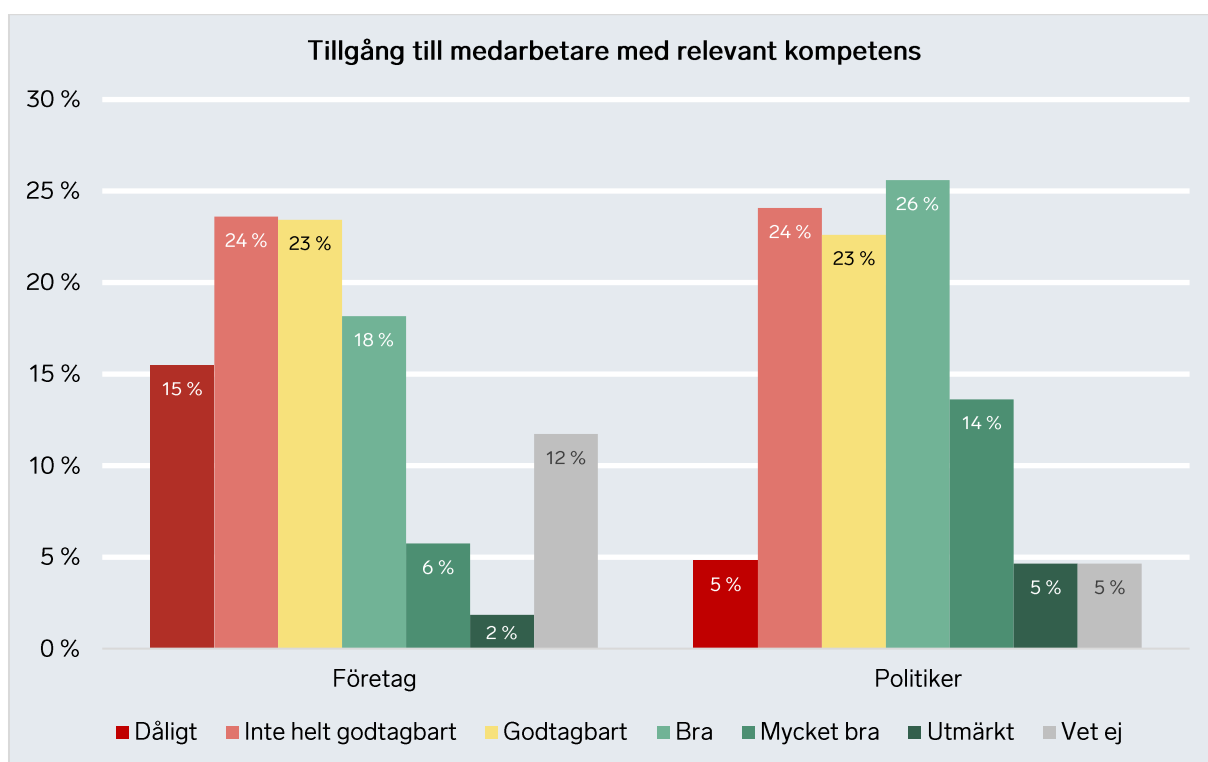
Gemensamt för dessa branscher är att de huvudsakligen rekryterar medarbetare med gymnasial utbildning. Kommunerna har därmed mycket stora möjligheter att påverka situationen.

4. Företagen och politikerna delar inte bild av verkligheten

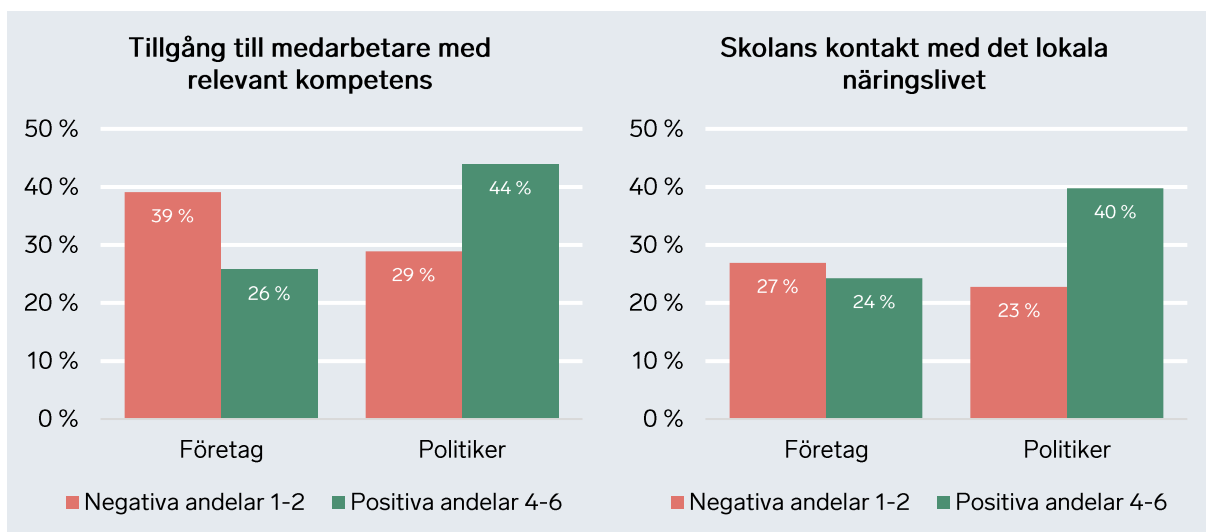
I år har även 5 760 kommunfullmäktigeledamöter från hela landet besvarat enkäten. Deras svar är viktiga. Om kommuner och det lokala näringslivet ska ta gemensamma krafftåg är det viktigt att det finns en gemensam bild av problemet.

Årets undersökning visar tyvärr på att skillnaderna är stora. Hela 15 procent av företagen ger tillgången till medarbetare med relevant kompetens det lägsta betyget, *Dåligt*, medan endast 5 procent av politikerna gör det. Omvänt ger endast 8 procent av företagen något av de två högsta betygen, mot 19 procent av politikerna.

Det finns ett observandum. Företagen svarar huvudsakligen utifrån sitt företags perspektiv, medan politikerna sannolikt svarar utifrån deras upplevelse av det samlade näringslivets situation. Samtidigt är skillnaderna för stora för att det ska vara en tillräcklig förklaring. Bland företagen finns en negativ övervikt på 13 procentenheter, medan politikerna har en positiv övervikt på 15 procentenheter.

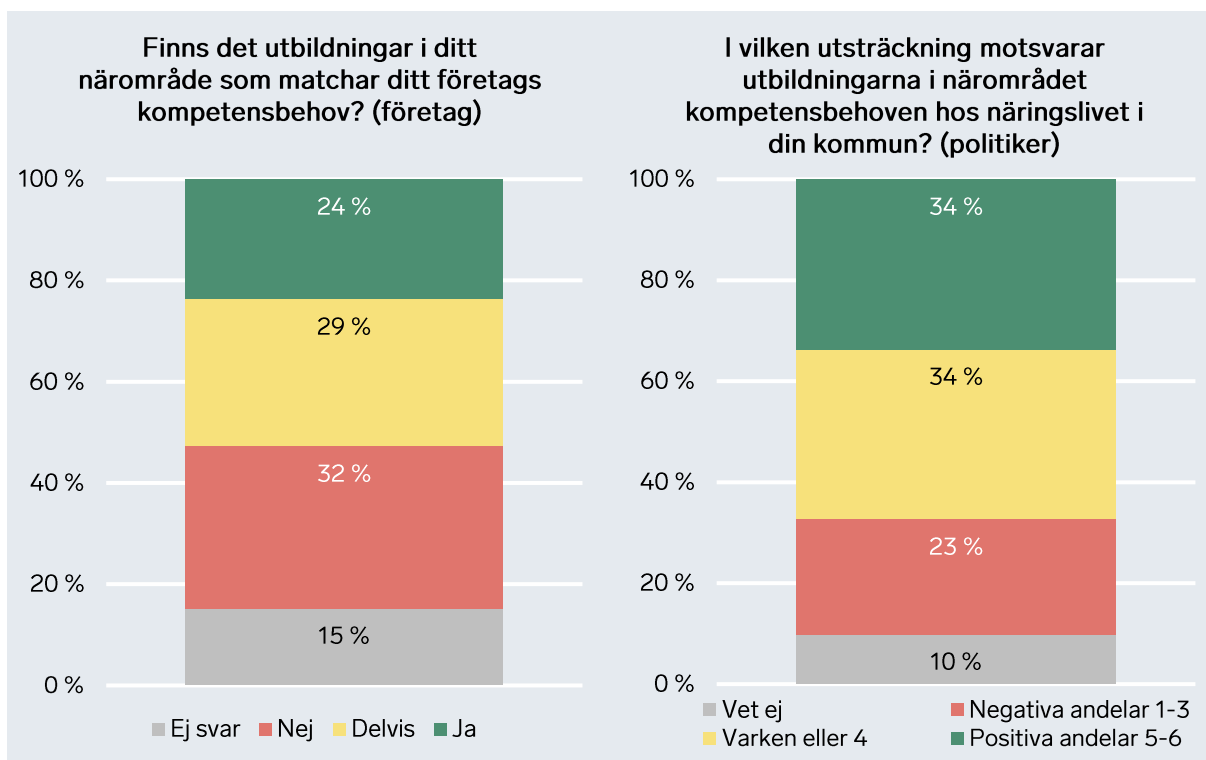
Motsvarande skillnad finns även på frågan om skolans kontakt med det lokala näringslivet. Medan företagen överlag upplever kontakten som otillräcklig, är politikerna väldigt positiva. Bland företagen finns en negativ övervikt på 3 procentenheter, medan politikerna har en positiv övervikt på 17 procentenheter.

Den stora skillnaden återfinns även i frågan om huruvida utbildningarna matchar kompetensbehovet. Även här bör det noteras att frågan inte är identiskt ställd, då företaget svarar utifrån sin situation, medan politikerna svarar utifrån näringslivet som helhet. Företagen har haft tre och politikerna sex svarsalternativ.

Skillnaden är ändå anmärkningsvärd. 34 procent av politikerna menar att utbildningarna i närområdet motsvarar kompetensbehovet hos näringslivet i sin kommun i ganska eller mycket hög utsträckning. Endast 24 procent av företagen instämmer i att deras behov täcks.

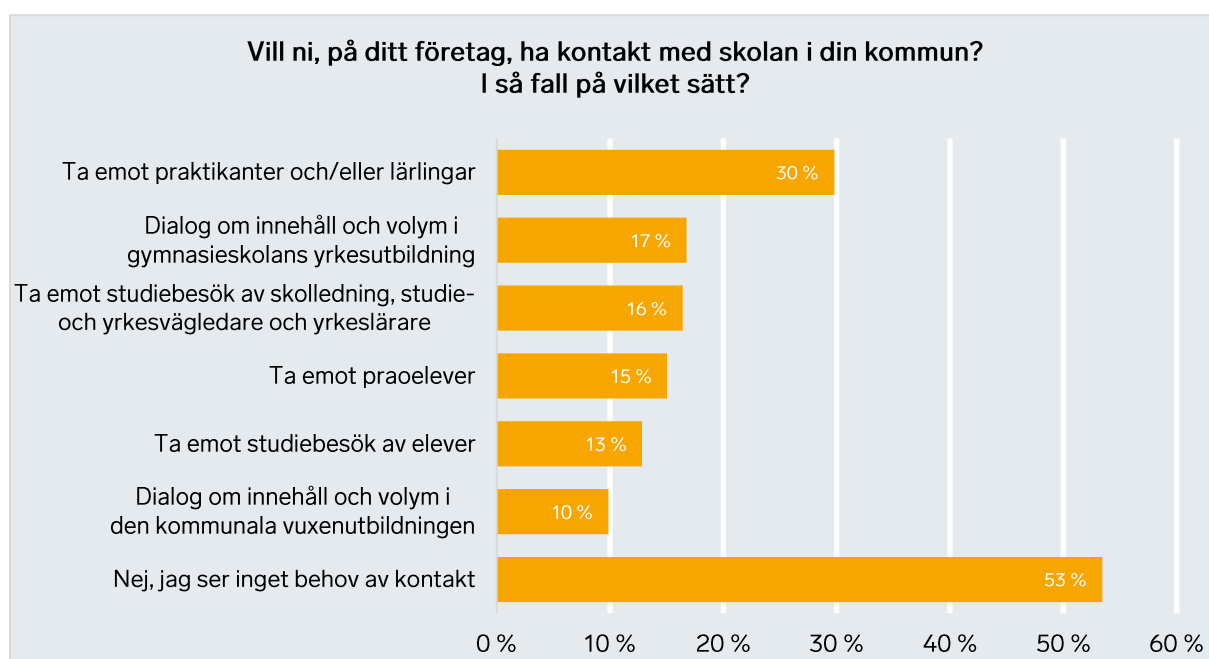
Det är en oroande skillnad. Näringslivet ser stora behov av att bättre dimensionera utbildningarna efter arbetsmarknadens behov, kalibrera utbildningsinnehåll, snabbt kunna svara på nya behov och dylikt för att ge företag möjlighet att verka, växa och utvecklas. För att åstadkomma det behöver politiker ha en förståelse för hur företagens situation ser ut och vara beredda att driva på för en förbättring. Gapet måste minska.

5. Företagens delaktighet

Företagen har ett stort engagemang i utbildningsväsendet och sin kompetensförsörjning. Svenskt Näringslivs beräkningar visar bland annat att företag lägger motsvarande 1,7 miljarder kronor årligen på samverkan bara med gymnasieskolan, utöver det företagen redan betalat via skattsedeln.

Unikt för årets undersökning är att Svenskt Näringsliv har frågat företagen om de vill ha kontakt med skolan i sin kommun och i så fall på vilket sätt. Bland dessa har 47 % svarat att de vill ha kontakt med skolan.

Stora skillnader mellan företagskategorier

Enkätsvaren kan brytas ner på bland annat företagsstorlek, bransch, län och kommun. Företagen är bland annat indelade i sex storleksgrupper och har kategoriserat sig själva i en av tio branscher. Genom att bryta ner svaren på dessa två dimensioner får vi 60 företagskategorier att analysera närmare.

Det finns hela åtta kategorier där minst tre av fyra företag vill ha kontakt med skolan i sin kommun:

- Besöksnäring med 51–100 anställda (87 %)
- Industri med fler än 100 anställda (86 %)
- Fastigheter med fler än 100 anställda (81 %)
- Besöksnäring med 26–50 anställda (80 %)
- Bygg med fler än 100 anställda (80 %)
- Industri med 51–100 anställda (79 %)
- Fastigheter med 51–100 anställda (78 %)
- Handel med 51–100 anställda (75 %)

Företagsstorlekar	Branscher
Inga anställda	Besöksnäring
1–5 anställda	Bygg
6–25 anställda	Fastigheter
26–50 anställda	Industri
51–100 anställda	Information/IT
101– anställda	Jordbruk, skogsbruk och fiske
	Personliga tjänster
	Skola/utbildning
	Tjänster till företag
	Vård och omsorg

I flera av fallen är det företagskategorier som upplever stora utmaningar med att rekrytera.

Bland industriföretag med fler än 100 anställda är 44 procent negativa till tillgången till medarbetare med relevant kompetens. Bland de med 51–100 anställda är 45 procent negativa. Men 86 respektive 79 procent av företagen i kategorin vill ha kontakt med skolan i kommunen för att medverka till en förbättring.

Bland företag i besöksnäringen med 51–100 anställda är 47 procent negativa till kompetenstillgången. Men bland dessa vill 87 procent ha kontakt med skolan i kommunen.

Av de 20 kategorier där lägst andel vill ha kontakt har samtliga 0–5 anställda. Låg andel finns också inom exempelvis Information/IT och företagstjänster.

Företag som är små eller som huvudsakligen har medarbetare med akademisk utbildning efterfrågar mer sällan kontakt.

Bland företag som är större och som har medarbetare med gymnasial yrkesutbildning är viljan till samverkan hög.

Vi har även tidigare konstatera att företag i branscher med högre andel som ger låga betyg på tillgång till arbetskraft vill i högre utsträckning samverka med skolan.

Viljan till dialog

Utöver företagsstorlek och efterfrågad utbildningsnivå finns det ytterligare en dimension som utifrån Svenskt Näringslivs erfarenheter har stor påverkan på företagets vilja till dialog med kommunen och kommunala verksamheter. Det handlar om förtroende.

Många företag lägger mycket tid på dialog med kommunen. Det handlar om dialoger kring infrastruktur, workshops kring näringslivsstrategier, programråd på gymnasieskolan och mycket annat. Sammantaget investerar Sveriges företag väldigt mycket tid och energi på dialog med kommuner.

Resultaten varierar. Många företag upplever att kommunen lyssnar och att företagets engagemang kan ha effekt. I andra kommuner, eller i kontakten med andra tjänstepersoner eller enheter, kan erfarenheten vara att den tid och energi som investeras inte leder någonvart.

Kommunen och företagen behöver hitta samverkansformer som bygger förtroende och där företagen upplever att deras tid är välinvesterad i dialog med kommunen.

Andel som vill ha kontakt

Ta emot praoelever

Handel 51–100 anställda (42 %)
Besöksnäring 26–50 anställda (42 %)
Besöksnäring 51–100 anställda (41 %)
Handel 26–50 anställda (34 %)
Besöksnäring fler än 100 anställda (33 %)

Ta emot studiebesök av elever

Industri fler än 100 anställda (44 %)
Industri 51–100 anställda (41 %)
Personliga tjänster 26–50 anställda (33 %)
Industri 26–50 anställda (32 %)
Besöksnäring 26–50 anställda (32 %)

Ta emot praktikanter och/eller lärlingar

Besöksnäring 26–50 anställda (70 %)
Besöksnäring 51–100 anställda (70 %)
Industri fler än 100 anställda (62 %)
Bygg fler än 100 anställda (60 %)
Handel 51–100 anställda (59 %)

Ta emot studiebesök av skolledning, studie- och yrkesvägledare och yrkeslärare

Industri fler än 100 anställda (50 %)
Industri 51–100 anställda (47 %)
Besöksnäring 51–100 anställda (45 %)
Besöksnäring 26–50 anställda (42 %)
Fastigheter 51–100 anställda (41 %)

Dialog om innehåll och volym i gymnasieskolans yrkesutbildning

Industri fler än 100 anställda (51 %)
Transport fler än 100 anställda (43 %)
Besöksnäring 51–100 anställda (41 %)
Transport 51–100 anställda (40 %)
Besöksnäring 26–50 anställda (40 %)

Dialog om innehåll och volym i den kommunala vuxenutbildningen

Transport fler än 100 anställda (32 %)
Vård och omsorg 51–100 anställda (29 %)
Industri fler än 100 anställda (28 %)
Besöksnäring 51–100 anställda (28 %)
Fastigheter 51–100 anställda (27 %)

6. Så kan näringslivets tillgång till rätt kompetens förbättras

1. Etablera samverkansplattformar och dimensionera för behovet

- Kommunerna behöver ha en strukturerad samverkan med företag och branscher på lokal och regional nivå.
- Det behövs en plan för hur utbildningarna ska dimensioneras för att möta behoven och det behövs samverkan för att attrahera elever till utbildningarna.
- Kartläggning av behoven och dimensionering av utbildningsplatser ska i så hög grad som möjligt ske i regional samverkan och i nära dialog med näringslivet.
- Yrkesutbildningar ska vara anslutna till av branschen certifierade koncept, såsom collegemodeller.

2. Lyft yrkesvux som ett strategiskt verktyg

- Yrkesutbildningar på komvux är ett underutnyttjat verktyg som behöver uppvärderas av kommunerna.
- Det behövs fler platser och fler elever där näringslivet har rekryteringsbehov.
- Kommuner behöver snabbt kunna svara på behov av kortare utbildningar.

3. Uppvärdera syv-verksamheten och börja tidigt

- Arbetsmarknadens framtida kompetensbehov behöver vara en grund i kommunens syv-verksamhet.
- Skolorna behöver ha goda kontakter med det lokala näringslivet.
- Syv ska finnas som en röd tråd genom hela skolgången.

Bilaga: Om undersökningen

Vilka företag får enkäten?

Svenskt Näringsliv låter Statistiska centralbyrån (SCB) ta fram ett urval utifrån kommunens storlek som levereras till Ipsos.

- Färre än 50 000 invånare och färre än 1 200 företag/arbetsställen: 200 enkäter.
- Fler än 50 000 invånare och/eller fler än 1 200 företag/arbetsställen: 400 enkäter.
- Malmö och Göteborg: 800 enkäter.
- Stockholms stad: 1 200 enkäter.

Undersökningsperiod:
2 januari till 31 mars 2023

Antal svarande företag:
32 401

Antal svarande politiker:
5 760

Svarsfrekvens företag:
46 %

Populationen utgörs av samtliga privata företag med huvudkontor i kommunen, förutsatt att de har en omsättning på minst 300 000 kronor (i de kommuner som får 400 enkäter eller mer är omsättningskravet 500 000 kronor).

Från populationen dras ett slumpmässigt urval stratifierat utifrån storleksgrupperna 0, 1–4, 5–9, 10–25, 26–200 och 201+ anställda.

Arbetsställen med huvudkontor i en annan kommun ingår också i populationen förutsatt att de har minst 25 anställda.

Urvalsgrupperna enmansföretag och arbetsställen får var för sig utgöra max 10 procent av det totala urvalet, förutsatt att inte företagsstrukturen kräver fler för att uppnå urvalet.

I första hand skickas enkäterna till Svenskt Näringslivs medlemsföretag och i andra hand till företag som inte är medlemmar i Svenskt Näringsliv. Vanligt är att ungefär två tredjedelar av urvalet består av medlemsföretag.

Svarsfrekvens

Svarsfrekvensen är framräknad utifrån nettourvalet, d.v.s. borträknat för till exempel nedlagda företag och företag utan verksamhet i kommunen.

Politiker

Vartannat år får även kommunpolitiker svara på enkäten, och det skedde i år. De som får enkäten är ordinarie ledamöter i kommunfullmäktige (enligt Valmyndighetens förteckning över kommunpolitiker).